

ESKİŞEHİR ZAVİYELERİNE DAİR TESPİTLER

REMARKS ON ESKİSEHIR ZAVIYES

Mehmet TOPAL¹

Kamil ÇOLAK²

ÖZET

Zaviye, dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşayıp ibadet ettikleri, gelip geçen yolculara karşılıksız yiyecek, içecek ve barınacak yer sağlanan sosyal bir müessesedir. Zaviyelerin, genellikle kuruluş döneminden Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarına kadar uzanan üç asırlık bir dönem içinde yapıldığı ve zaviye mensuplarına ilk dönemlerde geniş haklar verildiği görülmektedir. XV. asrın ikinci yarısından itibaren devlet idaresinin merkezileşmesiyle imtiyazları azalmaya başlayan bu kurumlar varlıklarını 30 Kasım 1925'te tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili çıkarılan kanuna kadar sürdürmüşlerdir. Eskişehir'in "uc" tabir edilen yerde bulunması, fetih ve iskan hareketleri için geçiş noktası olması nedeniyle

le bu bölgede pek çok zaviye kurulmuş ve bu zaviyeler birer içtimai yardım müesseseleri olduğu kadar imar, iskan ve emniyetin temini gibi konularda da görev üstlenmişlerdir. En eskisi Şeyh Şehabeddin Sühreverdi olmak üzere arşiv kayıtlarından Eskişehir ve çevresinde 124 tane zaviye olduğu tespit edilmiştir. Bu zaviyelere dair belgelerde geçen bilgiler genellikle zaviyelerin isimleri, gelir ve giderleri, mülklerine ve yönetimine yapılan müdahaleler ve atamalarla ilgilidir. Bu çalışma ile Eskişehir'de bulunan zaviyelerin envanterinin çıkarılması ve faaliyetlerinin tanıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, Zaviye, Zaviyedar, Tekke, Vakıf.

ABSTRACT

Zaviye is a social institution in which dervishes live and pray together under the rule of a sheikh and supply to people food, drink and accommodation without any payment. Zaviyes were generally built from the time of the foundation of the Ottoman State to the beginning of the reign of Sultan Suleiman the Lawgiver. It is known that during

1 Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

2 Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

the years of foundation, the Ottoman State gave important privileges to the members of the zaviyes. Although these privileges began to decrease with the centralization of the State during the 2nd half of the XVth century, zaviyes continued to survive until the law that closes up tekkes and zaviyes in 30 November 1925. Under the Otoman rule a lot of zaviyes were built in the vicinity of Eskişehir, which was situated in a strategic point called "uc". These zaviyes were a kind of social aid institutions. They also functioned in some areas like public improvements, inhabiting and security. It was determined from the archival documents that there were 124 zaviyes in the vicinity of Eskişehir. The oldest one of the zaviyes was Sheikh Sehabeddin Suhreverdi. The knowledge about Eskişehir zaviyes in archival documents is usually related to their names, incomes, expenditures, appointments and attacks on the estates and management of the zaviyes. In this study it was aimed to introduce the inventory and activities of Eskişehir zaviyes.

Keywords: Eskişehir, Zaviye, Zaviyedar, Tekke, Waqf.

GİRİŞ

Zaviye, tarikat mensubu dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları, âyende ve revendeye (gelip geçen yolcular) karşılıksız yiyecek, içecek ve barınacak yer sağlanan, yerleşim merkezleri ile yol üye-

rinde bulunan bina yahut bina topluluğunu ifade etmektedir.

Zaviyelerin ilk defa nerede ve ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, hicretin 2. veya 4. yılında kurulduğu ile ilgili rivayetler vardır. Aslında bu müesseselerin ortaya çıkışını tasavvuf cereyanının kuvvetlenmesiyle irtibatlandırmak gerekir. Sufiler muhtemelen sürekli olarak topluca yaşayıp ibadet edebilecekleri bir yere ihtiyaç duymuşlar, belli bir süre sonra bu amaçla uygun olarak birtakım binalar inşa etmişlerdir (Ocak; Faruki, 1993: 468).

Zaviyelerin İslam dünyasında yaygınlaşmasına paralel olarak Anadolu'da da pek çok zaviye açıldığı görülmektedir. Özellikle XIII. asrın başlarındaki Moğol istilası nedeniyle Anadolu, çeşitli tasavvuf cereyanlarına mensup şeyh ve dervişlerin sığınağı olmuştur. Melamilik, Kübrevilik ve Sühreverdi-lik gibi tarikatlara mensup şeyhler, Konya, Kayseri, Sivas, Tokat gibi büyük kültür merkezlerine yerleşerek devletten yardım alıp zaviyeler açmışlardır (Ocak; Faruki, 1993: 470). Bu dönemde Anadolu Selçuklu hükümdarları diğer Türk hükümdarları gibi, şeyhlere büyük hürmet göstermiş, onlar için tekkeler inşa ederek vakıflar tahsis etmişlerdir (Köprülü, 1338: 293).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasıyla birlikte uc bölgelerinde bağımsızlıklarını ilan eden Türkmen beylikleri şeyhlerin manevi nüfuzlarından faydalanmak amacıyla zengin vakıflara dayalı zaviyeler açmış, Osmanlı Beyliği de benzer şekilde hareket etmiştir. İlk devir Osmanlı vekayi-

namelerinde Osman Bey, Orhan Bey ve I. Murad'ın açmış oldukları pek çok zaviyeden ve bunlara tahsis edilen vakıf arazilerinden bahsedilmektedir.³ Bu hükümdarlar tarikat mensupları için yaptırmış oldukları zaviyeler sayesinde halkın birliğini sağlamış, iskan meselesini de büyük ölçüde çözmüşlerdir (Ocak; Faruki, 1993: 468).⁴

Bir çok şeyhin Osmanlılar ile birlikte Anadolu'nun batı taraflarında yerleştikleri genel olarak bilinmektedir. Bu derviş muhacirlerin bazıları gazilerle birlikte fetihle meşgul olurken, bazıları da civardaki köy ve tenha yerlere yerleşmiş, müridleriyle beraber ziraat ve hayvan yetiştirmekle meşgul olmuş, bu suretle buldukları yerlerin sosyo-ekonomik açıdan gelişmesine hizmet etmişlerdir. Daha sonra kurulan zaviyelerde de aynı amaç gözetilmekle birlikte, ilave olarak dervişler yol güvenliğinin sağlanması, yolcuların ihtiyaçlarının karşılanması için görevlendirilmişler,⁵ bu noktada

3 İlk dönem Osmanlı padişahlarının şeyh ve dervişlere vermiş oldukları vakıflar ve mülklerle ilgili olarak Ömer Lütfi Barkan'ın vakıf defterlerinden çıkarmış olduğu bilgilere bakılabilir (Barkan, 1942: 292-293).

4 Benzer bilgiler için bkz. Orhonlu, 1990: 101-102.

5 1714 tarihli bir belgede, Sivrihisar Hasan Şeyh Zaviyesi'nin kuruluş yıllarına atıf yapılarak şöyle denilmektedir: "Şehr-i virane nam mevzi arsus yer olup Beylerbeyi Karacabey ol yeri şenlik için cedd-i âlâları Basri şihna virüb âyende ve revendeye hidmet idüb, it'âm-ı ta'âm idüb yolu ve beli hıfz etmek üzere tasaruflarında olan zaviyeye bağlanup, buralarda ziraat etmeye ve yaylak olarak kullanmaya..." (BOA. Cevdet Evkaf, Nr. 1770). Bu ifadeler gösteriyor ki, virane olan bir yer ziraate açılmış, geliri zaviyeye tahsis olunarak hem yol güvenliği sağlanmış, hem de bu güzergahı kullanan yolcuların ihtiyaçları karşılanmıştır.

kusuru görülenler devlet tarafından takibe uğramışlardır.⁶

Sayıları günden güne artan bu zaviyelerden özellikle stratejik noktalarda bulunanlar, derbend bekleme yani bir çeşit karakol vazifesi gördüğünden, çeşitli vergilerden muaf olabiliyordu (Orhonlu, 1990: 102). Bunun yanında benzer bazı hizmetlerinden dolayı vergiden muaf olan zaviyeler de vardı. Mesela, Saruhan'ın Nif nahiyesinde Kapukaya denilen mevkide Hamza Baba adındaki bir derviş zaviye kurarak o bölgeye su getirmiş, bağ kurmuş ve gelip geçene hizmeti dokunmuş olduğundan, öşür vergisinden muaf tutulmuştur. Benzer şekilde, Kütahya köylerinden birinde Genç Abdal adındaki bir derviş zaviye kurarak ziraata uygun olmayan yerleri ziraata açtığından, yine bazı vergilerden muaf tutulmuştur (Barkan, 1942: 297-298). Eskişehir'de de, 1524-1531 tarihli Sultanönü Sancağı vakıflarının gösterildiği muhasebe defterinde, Seyyid Gazi Zaviyesi mensuplarının, ulaktan, cerehordan, nüzülden, azebden, kürekciden, hisar yapmasından, salgundan, sekbandan, doğancıdan ve bilcümle avârız-ı divaniyyeden ve tekâlif-i örfiyyeden muaf tutuldukları görülmektedir (BOA. MAD., Nr. 27: 56).

Yaptıkları hizmetler mukabilinde çeşitli vergilerden muaf olduğunu gördüğümüz zaviyelerin önemli bir fonksiyonu da İslamlaşma faaliyetlerine katkı sağlamalarıdır.

6 Çirmen'deki bir zaviyede 1574 yılında, gelip geçenler için beş, altı senedir yemek pişirilmediği haberinin alınması üzerine devletin olayın araştırılmasını istemesi bu konuya örnek olarak gösterilebilir (BOA. MHM., Nr. 2: 207/547).

XIV-XVI. yüzyıllara ait bazı vekayinamelerde ve menakıbnamelerde bununla ilgili bilgiler bulabilmek mümkündür (Ocak, Faruki 1993: 474-475). Ömer Lütfi Barkan da zaviyelerin İslamlaşma faaliyetlerindeki rolünden bahsetmiş ve kayıtlarda bir çok dervişin Abdullah oğlu ve kul oğlu olarak geçmelerinin bu hususa ışık tuttuğunu belirtmiştir (Barkan, 1942: 303-304).

Osmanlıların ilk dönemlerinden itibaren görülmeye başlanan ve geniş haklara sahip oldukları bilinen zaviyeler, XV. asrın ikinci yarısından itibaren merkezileşmeyle birlikte imtiyazlarını kaybetmeye başlamıştır. Nitekim, Fatih devrinde yapılan toprak düzenlemesi sırasında bazı zaviyelerin vakıflarına el konulduğu bilinmektedir. Bu vakıfların bir kısmı sonradan geri verilmişse de⁷ artık zaviyelerin idaresi ile şeyhlerin tayin ve azilleri devlet kontrolü altına girmiştir (Ocak; Faruki, 1993: 471). Hatta devletin bu zaviyelerde sünni düşünceye muhalif faaliyetlere izin vermediği yazılan hükümlerden anlaşılabilir. Bu durum XVI. yüzyıldan itibaren daha da artmıştır⁸. XVII. yüzyılda vakıflar

7 Eskişehir'deki Ahi Mahmud Zaviyesi'ne ait 23 dönüm araziye Fatih döneminde el konulup tımara verilmişken, II. Bayezid döneminde bu toprak zaviyeye iade edilmiştir (BOA. MAD., Nr. 27: 35). Benzer şekilde İnönü'nün İncesu Köyü'nde bulunan Murad Baba Zaviyesi'nin mülkleri Fatih döneminde tımara verilmiş, II. Bayezid döneminde iade olunmuştur (Turğut, 2011: 221).

8 1573-1574 tarihli Mühimme Defteri'nde, Seyitgazi Zaviyesi'nde görülen Rafızilik ve Mülhidlik gibi Sünnilige aykırı hareketlere izin verilmemesi ve oradakilerin ehl-i sünnet mezhebi üzere olmaları gerektiği bildirilmiştir (BOA. MHM., Nr. 22: 90/187).

tarafından desteklenen zaviyelerin genellikle Mevlevi, Nakşibendi, Halveti, Celveti ve Kadiri gibi Sünni tarikat zaviyeleri olduğu görülmektedir (Yüksel, 1998: 173).

Zaviyeler çeşitli nedenlerden dolayı zamanla eski fonksiyonlarını yitirmişlerdir. Özellikle yol kavşaklarında bulunan zaviyeler suhte ve celali olaylarının verdiği korku ile misafir kabul edemez hale gelmişlerdir. Terk edilen köyler ve vakıf çiftliklerinden ürün alınmadığı için binaların bakımı yapılamamış, çoğu harap olmuştur. 1826 yılına gelindiğinde Yeniçeri Ocağı kaldırılmış, onlarla sıkı ilişkileri dolayısıyla Bektaşilerin mal varlıklarına el konulmuştur.⁹ Tarikata ait zaviyeler ise ya kapatılmış ya da Sünni düşünceye aykırı olmayan tavrı nedeniyle yönetimin iyi gözle baktığı Nakşibendilere devredilmiştir (Melikoff, 1994: 227).¹⁰ 1826 yılından sonra diğer zaviyeler varlıklarını sürdürmekle birlikte 30 Kasım 1925 tarihinde tekke ve zaviyelerin kapatılması ile ilgili çıkarılan bir kanun ile tamamının faaliyetlerine son verilmiştir.

Çalışmada, Eskişehir'de bulunan zaviyelerin sayıca çokluğu nedeniyle tümü hakkında değerlendirme yapılmamış, konunun akışına göre bazı zaviyelerle ilgili kayıtlara

9 II. Bayezid döneminde Safeviliğin etkilerini kırmak düşüncesiyle Bektaşilik Tarikatı'na ait tekke ve zaviyelerin kurulmasının teşvik edildiği bilinmektedir (Küçükdağ, 2015: 149).

10 Devletin bu konudaki kararlılığı, Karahisar'da Akıncı Karyesi'ndeki Çomaklı Baba Zaviyesi'nde Bektaşilik faaliyetlerinin devam etmesi üzerine bunun sebebinin Karahisar naibine sorulmasından anlaşılabilir (BOA. Cevdet Evkâf, Nr. 27216).

müracaat edilmiş, ayrıca belge yoğunluğu ve içerik dikkate alınmak suretiyle seçme yapılarak altı zaviye hakkında daha ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Eskişehir ve çevresinde tespit edilen zaviyelerin yerleri ve isimleri çalışmanın sonunda bir tablo halinde verilmiş ayrıca harita üzerinde gösterilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi kaynaklarının esas alındığı çalışmada, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Eskişehir emekli noterlerinden sayın Orhan Keskin'in özel arşivi ile konuya dair çalışmalarından yararlanılmıştır.

I. ESKİŞEHİR ZAVİYELERİNE DAİR DEĞERLENDİRMELER

Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerine paralel olarak bölgede pek çok zaviyenin kurulduğu yukarıda belirtilmişti. Bu bağlamda uc tabir edilen yerde bulunması, fetih ve iskan hareketleri için geçiş noktası olması nedeniyle Eskişehir ve çevresinde de pek çok zaviye kurulmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti zamanından itibaren kurulmaya başlayan bu zaviyelerin bir kısmı Cumhuriyet dönemine kadar varlıklarını sürdürmüştür. Eldeki verilere göre Eskişehir ve çevresindeki zaviyelerin en eskisi Şeyh Şehabeddin Sühreverdi zaviyesidir. Bu zaviye Alaeddin Keykubad'ın tahta geçişini kutlamak ve kendisine fütüvvet şalvarını giydirmek üzere Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah'ın Konya'ya gönderdiği Şeyh Şehabeddin Sühreverdi adına Eskişehir'de yaptırılmıştır. Alaeddin Keykubad 1219-

1236 yılları arasında saltanat sürdüğünden, zaviyenin bu yıllar arasında inşa edilmiş olması muhtemeldir. Bundan başka, 1261 yılında Eskişehir valisi iken Kırşehir'e vali tayin olunan Nureddin Cibril bin Caca Bey, buradan ayrılmadan önce şehrin imarı ile ilgilenmiş ve bir de cami yaptırmıştır. Cacaoğlu Nureddin Bey şehirdeki 17 mescit ile Şeyh Abdullah el Bedevi'ye ait zaviyeyi de tamir ettirmiştir (Temir, 1989: 11). Aşağıda görüleceği üzere, bahsi geçen bu iki zaviyeden sonra da Eskişehir ve çevresinde değişik tarihlerde pek çok zaviye inşa edilmiş, metnin sonundaki tabloda da görüleceği üzere bu sayı tespit edilebildiği kadarıyla zamanla 124'e ulaşmıştır.

A. Zaviye İsimlerine Dair

Eskişehir ve çevresinde bulunan zaviyelerle ilgili dikkat çeken konulardan biri zaviye isimleriyle ilgilidir. Aynı yerleşim biriminde veya birbirine yakın mevkilerde yer alan bazı zaviyeler farklı isimlerle anılmaktadır. Ancak bu isimler birbirine çok benzediğinden aynı zaviye olması ihtimali göz ardı edilmemelidir. Mesela, Şehreyüğü Köyü'nde bulunan Ahî Mahmud ve Ahî Mehmed zaviyelerinin; Günyüzü'ndeki Emir Yunus Bey ve Sarıköy Yunus Emre zaviyelerinin; Seyitgazi Emin Paşa Köyü'ndeki Şeyh Çoban Zaviyesi ile Seyitgazi Çoban Baba zaviyelerinin ve İnönü Aksu Köyü'ndeki Osman Zaviyesi ile yine İnönü'de bahsi geçen Sultan Osman Han zaviyelerinin aynı zaviyeler olduğu düşünülebilir. (BOA. MAD., Nr. 27: 13, 92-93; BOA. Cevdet Evkâf, Nr. 14983, 15842; VGMA., 224/4006, 187/2026). Eski-

şehir merkezinde bulunan Seydi Abdullah, Şeyh Abdullah el-Bedevi¹¹ ve Sultan Abdullah zaviyelerinin isim benzerlikleri de bizi aynı şekilde düşünmeye sevk etmektedir. Hatta Sultan Abdullah Zaviyesi 1803 tarihli bir belgede “nam-ı diğer Akdoğan” olarak ifade edilmekte, XVI. yüzyıla ait vakıf kayıtlarında da bu şekilde geçmektedir (BOA. Cevdet Evkâf, Nr. 3204; BOA. MAD., Nr. 27: 33). Buradan hareketle bazı zaviye isimlerinin zamanla değiştiğini söyleyebiliriz.

Öte yandan farklı yerlerde buldukları halde isim benzerliği olan zaviyeler de vardır. Çanakçı Köyü’ndeki Ahî İdris Zaviyesi ile Mayıslar Köyü’ndeki Şeyh İdris Zaviyesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir (BOA. MAD., Nr. 27: 22; BOA. EV., Nr. 19027: 21). Çanakçı ve Mayıslar köyleri birbirine uzak yerlerde bulduklarından adı geçen zaviyelerin aynı zaviyeler olması mümkün gözükmemektedir.

Zaviye isimleriyle ilgili dikkat çeken bir başka konu da, bir kişi adına birden fazla zaviyenin varlığıdır. Mesela, Şeyh Edebâli adına Eskişehir’de, Çatkara köyünde ve Bilecik’de olmak üzere üç ayrı Ede Zaviyesi’nden bahsedilmektedir. Bunun gibi, Sivrihisar ve Eskişehir’deki Seyyid Mahmud zaviyelerinin aynı şahıs adına yapılmış olduğunu düşünebiliriz (BOA. MAD., Nr. 27: 15, 32; Doğru, 1997: 25). Yukarıda zikredilen Ahî İdris ve Şeyh İdris zaviyeleri için de aynı şeyi söylemek mümkündür.

Bazı belgelerde zaviye isimlerinin başında “Ahî” ya da “Bektaşî” gibi sıfatlar bulunmasa da, zaviyenin bulunduğu mahallin adından ve özelliğinden hareketle o zaviyenin “Ahî” ya da “Bektaşî” zaviyesi olduğu düşünülebilir. Mihalçıcık Kazası Şeyh Murad Zaviyesi ile ilgili bir belgede köyün adının “Ahî Şeyh” olmasından dolayı Şeyh Murad Zaviyesi’nin bir ahî zaviyesi olduğu söylenebilir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 25523).

Yine bir belgede Seyyid Gazi Şücaeddin Zaviyesi adıyla karşımıza çıkan zaviye, başka bir belgede Seyyid Gazi Şüca Baba Bektaşî Zaviyesi olarak anılmaktadır (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 20076, 22329). Benzer şekilde, Seyyid Gazi Uryan Ali Baba Zaviyesi’nin bazı belgelerde Uryan Baba Bektaşî Zaviyesi olarak da adının geçmesi zaviyelerin tarikat aidiyetlerinin zaman zaman vurgulandığına işaret etmektedir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 16492, 29713).

B. Zaviyelerin Gelirleri

Diğer hizmet sektörlerinde olduğu gibi zaviyelerin gelirleri de vakıflar aracılığıyla, genellikle arazi ve dükkan gibi taşınmaz mallardan sağlanmaktaydı. Eskişehir ve çevresindeki zaviyelere bakıldığında, coğrafi konumlarına ve stratejik önemlerine göre zaviyelerin hizmetlerinin farklılaştığı, buna bağlı olarak da vakıf gelirlerinin değiştiği görülmektedir. Eskişehir’in merkez köylerinde bulunan zaviyelerin, hem Eskişehir’e yakın hem de nispeten ovada ve güvende bulunmalarından dolayı hizmet alanları dar ve

¹¹ Halime Doğru bu zaviyelerin aynı zaviyeler olduğunu ifade etmektedir (Doğru, 1992: 82).

vakıf gelirleri düşüktü. Mesela, Eskişehir'e çok yakın olan ve ovada kurulan Ahî Biliçe Zaviyesi'nin (Sultandere Karyesi) geliri az olup köy odası ve dini günlerde toplantı yeri olmaktan öte bir işlevinin olmadığı anlaşılmaktadır (Doğru, 1991: 46).

1524-1531 tarihli vakıf kayıtlarına göre, şehir merkezine yakın olan Kireçlik köyündeki Ahî Süleyman Zaviyesi'nin vakıf geliri 400 akçe, İtburnu'ndaki Şeyh Süleyman Zaviyesi'nin vakıf geliri 250 akçe, Muttalıp'deki Elvan Şeyh Zaviyesi'nin vakıf geliri 300 akçe iken Kütahya istikametinde stratejik bir noktada bulunan Ahî İdris Zaviyesi'nin vakıf gelirlerinin 4000 akçeyi geçtiği görülmektedir (BOA. MAD., Nr. 27: 22,35,36,38). Bunun gibi, yine geçiş noktası ve menzil gibi önemli mevkilerde kurulmuş olan Beştaş Zaviyesi'nin 3901, İnönü'de bulunan Kumral Baba Zaviyesi'nin ise 3005 akçe geliri olduğu tespit edilmektedir (BOA. MAD., Nr. 27: 18, 90). 1575-1576 tarihli tahrir defterinde ise merkeze bağlı Şehreyüğü Köyü'nde bulunan Ahî Mahmud Zaviyesi'nin vakıfları arasında 34 dükkan gösterilmekle beraber gelirinin sadece 370 akçe olarak belirtilmesi dikkat çekicidir (TKGMA., TD., Nr. 541: 26/a). Bu durum vakıf dükkanların çok düşük rakamlarla kiraya verildiği izlenimini uyandırmaktadır.

Eski ve önemli bir yerleşim merkezi olan Sivrihisar'daki Şeyh Baba Yusuf Zaviyesi de vakıflarının bolluğuyla dikkat çekmektedir. Bu zaviyeye bizzat Sultan Yıldırım Bayezid Han Anadolu Vilayeti haracından karşılamak üzere günlük 10 akçe tahsis etmiştir. Bu

miktarın hitabet, imamet, müezzinlik, hafızlık, tamirat ve bağ masraflarına kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Şeyh Baba Yusuf'un Sivrihisar'a bağlı Karahisar'da yaptırdığı cami ve mescit için toplam 82 adet dükkanı vakfettiği tahrir kayıtlarından anlaşılmaktadır (Turğut, 2011: 218).

C. Zaviye Görevlilerinin Tayinleri

Zaviyelere yapılan tayinler bizzat devlet tarafından gerçekleştirilir, görevlendirilen kimselere yetkileri ve yapacakları hizmetleri tanımlayan bir berat verilirdi.¹² Zaviyedarlık görevi genellikle büyük çocuğa devredilmekle beraber, bu kişinin ehliyet ve iktidarının yetersiz olduğu durumlarda küçük çocuğa, hatta aile dışından birine de verilebilmekteydi (Düstur, 1/3: 500). Ölen zaviyedarın çocuğunun kaybolduğu veya yönetime katılamayacak şekilde uzak mahallerde bulunduğu durumlarda ise zaviyedarlık ehil olan başka birine devredilmekteydi¹³. Bunların yanında zaman zaman kız çocukları da babalarının yerine zaviyedar olarak atanabilmekteydi.¹⁴ Muhtemelen bu şekildeki atamalar erkek çocuk olmadığı ya

12 Eskişehir Ahî Mahmud Zaviyesi ve Mihalıccık Ahî Şeyh Köyü Şeyh Murad Zaviyesi zaviyedarlıklarına yapılan tayinler bu uygulamaya örnek olarak gösterilebilir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 7502, 12966, 25523).

13 Eskişehir Ahî Mahmud Zaviyesi zaviyedarlarından Mehmed Arif Efendi vefat edince uhdesindeki yarım hisse, oğlunun kaybolması nedeniyle 1890 tarihinde diğer hissedar Hüseyin Hüsnü Efendi'ye tevcih olunmuştur (VGMA., 189/187).

14 Şeyh Şehabeddin Zaviyesi zaviyedarı Seyyid Mehmed Efendi'nin vefatıyla görevi 1907 yılında kızı Meriem Hatun'a verilmiştir (VGMA., 189/2330).

da olsa bile göreve ehil olmadığı durumlar da yapılmaktaydı. Çocuğun küçük olduğu durumlarda ise görevlendirmenin çocuk adına yapıldığı, ancak kendisine bir naib tayin edildiği dikkat çekmektedir.¹⁵

Zaviyedarlık görevinin çocuklara verilmesine örnek olarak Mihaliççik'ta bulunan Yerbud Fakih Baba Zaviyesi'ni gösterebiliriz. Burada zaviye kurucusunun evlatlarından Kasım ve Adil görev aldıktan sonra Fatih döneminde Derviş Nebi ve Yahya, daha sonra da Derviş Nebi'nin oğlu görev almıştır (Turğut, 2011: 217).

Zaviyedarlık görevlendirilmelerine bakıldığında, yarım hisse zaviyedarlık tevcihi adıyla bu görevin zaman zaman iki kişi arasında paylaştırıldığı da göze çarpmaktadır. Mesela Eskişehir Ahî Mahmud Zaviyesi zaviyedarlarından Mehmed Arif Efendi'nin uhdesinde yarım hisse olduğu görülmekte, ölümü üzerine hissesinin 1890 tarihinde diğer hissedar Hüseyin Hüsnü Efendi'ye tevcih edildiği tespit edilmektedir (VGMA., 189/187).¹⁶ 1766 tarihinde ise Seyyid Gazi Şücaeddin Baba Zaviyesi'nde Ahmed ve Mehmed isimindeki iki şahsın müşterek ola-

rak zaviyedarlık yaptıkları ve zaviyedarlığın Ahmet'ten alınarak Mehmed'e verildiği anlaşılmaktadır (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 29760). Bu belge gösteriyor ki, gerektiğinde aynı anda iki zaviyedar beraber görev yapabilmektedir.

Atamalarla ilgili bu genel uygulamaların yanında zaman zaman farklı örneklerle rastlanabilmektedir. Mesela, Bektaşî ve Mevlevî zaviyelerine seçilecek şeyhlerin merkez zaviyenin şeyhi tarafından Osmanlı idaresine teklif edildiği görülmektedir (BOA. MAD., Nr. 27: 58). Bu usul II. Mahmud döneminde diğer tarikatlar da uygulanmaya çalışılmıştır. Bununla beraber merkez tekkelinin şeyhleri önerecekleri adayları sadece tekkeye sahip olan şeyh aileleri arasından seçebilmekteydiler. Öte yandan mahalli kadı ve naipiler de şeyh adaylarını kendileri belirlemek istediklerinden zaviye şeyhleri ile aralarında uzun süren çekişmeler yaşanmıştır (Ocak; Faruki, 1993: 471-472).

Kayıtlarda sıkça tayinlerle ilgili bilgilere rastlandığı gibi ihmal veya başka gerekçelerle görevden alınmalara dair bilgiler de dikkat çekmektedir. 1766 tarihinde yukarıda adı geçen Şücaeddin Baba Zaviyesi zaviyedarının azline dair emir çıkması bu uygulamaya örnek olarak gösterilebilir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 27633).

Zaviyedarlık tayinlerine ilaveten, belgelerde bazı tekke ve zaviyelere tekke-nişinlik¹⁷ atamalarının yapıldığını da görüyoruz. Me-

15 Seyyid Battal Gazi Zaviyesi zaviyedarı olan Cemal Efendi vefat edince yerine yaşı küçük olan oğlu Ali Nasreddin zaviyedar olarak atanmıştır. Ancak çocuk zaviyeye hizmet edecek yaşa gelinceye kadar amcazadesi Şükrü Efendi'nin bu vazifeyi vekaleten yürütmesine karar verilmiştir (VGMA., 187/2352).

16 1840 tarihinde Seferihisar Günyüzü Dumluca Köyü'nde Musa Dede Zaviyesi vakfının yarım hisse zaviyedarlık görevinin başka birine aktarılması da bu konuya örnek olarak verilebilir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 26535).

17 Tekke-nişin: Tekkede oturan, yatıp kalkan derviş (Yılmaz, 2010: 638).

sela 1766 yılında Günyüzü Bedil köyünde Tuğrul Baba Tekkesi vakfının tekke-nişinlik görevi, 1788 yılında Karacaşehir Kazası Ta-kiyyüddin köyü Ta-kiyyüddin Baba Bektaşî zaviyesi tekke-nişinlik görevi ve 1813 yılında da İnönü Yetgan Abdal Zaviyesi tekke-nişinlik görevi uygun kimselere tevcih edilmiştir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 1825, 4069, 25404). Zaviyedarlıkta olduğu gibi tekke-nişinlik görevi de birden fazla kişi tarafından paylaşılabilirdi. Mesela, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nin şahsiyet kaydı defterindeki 1842 tarihli kayda göre, Karacaşehir Ortaca Köyü'nde Beğdin Baba Tekkesi tekke-nişinlik görevinin dörtte bir hissesi Ali isimli şahsa, dörtte iki hissesi isimleri Ahmed olan iki şahsa, kalan dörtte bir hissesi ise Ali, İbrahim, Ahmed ve Osman adında dört ayrı şahsa verilmiştir (VGMA., 189/1912).

Zaviye mülklerinin tasarruf haklarını elinde bulunduran kişiler, yakınları olmadığı durumlarda tasarruf hakkını başka birine vasiyet edebilmekteydi. Mesela Karacaşehir Nahiyesi'ne bağlı Muttalip Köyü'ndeki Kulağuz Zaviyesi vakfına bağlı üç köyde bulunan vakıf çiftliklerinin mutasarrıfı olan Mehmed Halife, çocuğu olmadan vefat edince yerine 1829 yılında kendi vasiyeti üzerine Hafız Mustafa Halife tayin edilmiştir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 22444). Vakıf mülklerinin mutasarrıfları bazen birden fazla zaviyeye ait mülkler üzerinde tasarruf hakkına sahip olabilmekteydi. Eskişehir eşrafından Beyzade Hacı Mahmud Bey'in, Hasan Seydi, Abdülaziz ve Şeyh Mustafa zaviyelerine ait mülklerden 1844-45 yıllarında 1100 ku-

ruş gelirin olması bu duruma örnek olarak verilebilir (BOA., ML. VRD. TMT, Nr. 7838/3).

Devletin zaviyeleri kontrolü ve yapılan atamalar konusundaki rolüne daha önce kısaca değinilmişti. Konunun burada iki örnek ile açılması faydalı olacaktır: 1797 tarihinde kazalara hitaben gönderilen bir emri-âlîde; "bilumum evkâftan hilâf-ı şart vakıf ve vezâif ihdas olunmaması", yani vakıf hukukuna aykırı tahsisat ve görevlendirme yapılmaması gerektiği ifade edilmiştir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 4086). Diğer örnekte ise; Oynaş'da Şücaeddin Baba Zaviyesi evkâfından olan Kuyucak Köyü'nün, besledikleri kovandan vakfa vermeleri gereken öşrü vermemeleri üzerine tahsili için ferman çıkarılmıştır (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 24647).

D. Zaviyelerin Mülklerine ve Yönetimine Yapılan Müdahaleler

Zaviye mülklerine yapılan müdahalelerin daha çok vakıf arazileri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Mesela 1782 yılında Seyyid Battal Gazi evkâfından Seyyid Gazi arazisine bir müdahale söz konusu olmuş, bu girişim devlet tarafından engellenmiştir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 28801). 1714 ve 1832 yıllarında Karacaşehir Muttalip Köyü'ndeki¹⁸ Elvan Şeyh Zaviyesi vakıfları

18 1714 ve 1832 tarihli belgelerde Eskişehir'in idari teşkilatıyla ilgili bir nokta dikkat çekmektedir. 1714 tarihli belgede Muttalip Karyesi Karacaşehir'e bağlı gözükmekte, 1832 tarihli diğer belgede Eskişehir'e bağlı olarak zikredilmektedir.

da benzer bir durumla karşı karşıya kalmış, sorun yine devlet eliyle çözülmüştür (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 11788, 14823). Son olarak, 1708 yılında İnönü Kumral Baba Zaviyesi vakfının haksızlığa uğraması üzerine devletin müdahil olmasını bu gruba örnek olarak verebiliriz (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 20023).

Zaviyelere karşı yapılan müdahalelerden bir başkası da zaviyedarlık görevinin gasp edilmesine dairdir. 1764-1765 yıllarında Seyyid Gazi Şücaeddin Baba Zaviyesi zaviyedarlığı ile Günyüzü kazasına tabi Karacaviran Köyü'ndeki Şeyh Nureddin Mehmed Bostânî Zaviyesi zaviyedarlığına yapılan haksız müdahaleler bu grupta değerlendirilebilir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 23954, 22980). Bunlara ilave olarak zaman zaman zaviyelerin tevliyetlerine, öşr ve diğer vergilerine de müdahaleler olmuş, zaviye yöneticileriyle devlet arasında bu girişimlerin engellenmesi için yazışmalar yapılmıştır (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 1770, 11673, 13731).

Bu haksız girişimler sıradan insanlar ve eşkiya tarafından yapılabildiği gibi bazen sipahi ve mültezim gibi devlet görevlileri, hatta bir başka zaviyenin mensupları tarafından da yapılabilmekteydi. 1793 yılında Seyitgazi Emin Paşa Köyü'nde Şeyh Çoban Zaviyesi arazisine sipahiler tarafından saldırıda bulunulmuş, vakfın zarara uğraması üzerine devlet bu girişimin engellenmesine dair emir çıkarmıştır (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 12857). Yine aynı tarihte Sivrihisar Günyüzü Kazası'nın Emir Yunus Bey Zaviyesi

vakıflarına mültezimler tarafından yapılan saldırının engellenmesi için zaviye mutasarrıfı tarafından İstanbul'a bir dilekçe yazıldığı görülmektedir (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 14983). 1843 tarihinde ise Eskişehir Muttalip Köyü'ndeki Kulağuz ve Elvan Şeyh zaviyelerinin arazilerine, İsa Şeyh ve Ahî Mehmed zaviyeleri mensupları tarafından bir müdahale söz konusu olmuştur (BOA., Cevdet Evkâf, Nr. 15842).

II. ESKİŞEHİR ZAVİYELERİNE ÖRNEKLER

A. Yunus Emre Zaviyesi

Zaviyenin yerini ve ismini belirten en eski kayıtlar Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan ve vakıf kayıtlarını içeren tahrir defterleridir. XV-XVI. yüzyıla ait bu defterlerde Hüdavendigâr Livası Sivrihisar Nahiyesi Saru adlı köyde bulunduğu kaydedilen zaviyenin Orhan Gazi ya da I. Murad devirlerinde kurulduğu tahmin edilmektedir (Doğru, 1997: 109). Tahrir defterlerinden sonra belge silsilesinde bir kopukluk oluşmaktadır. Bu kopukluğun bittiği XVIII. yüzyıldan itibaren rastladığımız kayıtlarda zaviyenin yeri "Sivrihisar Kazası Günyüzü Nahiyesi Saru nâm karye" şeklinde geçmektedir (Topal, 2010: 266). Şemseddin Sami ise zaviyenin yerini Porsuk Nehri'nin Sakarya'ya karıştığı bir mahal olarak tarif etmektedir (Şemseddin Sami, 1316: 4828).

Zaviyeye dair yazışmalara bakıldığında "Kibar-ı ehlullâhdan Yunus Kaddese

Sırrahu'l-azîz", "Yunus Emre", "Yunus", "Yunus Emrullah", "Emrullah Yunus" ifadelerinin de kullanıldığı görülmektedir. Yunus Emre Zaviyesi'ne dair arşiv kayıtları incelendiğinde daha ziyade görevlilerin atanmasına, gelir ve giderlerin beyanına ve zaviye vakıflarına dışarıdan yapılan müdahalelerin engellenmesine dair oldukları göze çarpmaktadır (Topal, 2010: 267).

1841 tarihli bir berattan anlaşıldığına göre Yunus Emre Zaviyesi'ne, Seyyid Derviş Mustafa'nın vefatıyla Kadirî şeyhlerinden Sivrihisarlı Şeyh Mustafa bin Yakub zaviyedar olarak atanmıştır. Bu belgede zaviyedarlığın buraya tahsis olunan araziler mahsulünün öşrüne mukabil tevcih olduğu, Seyyid Derviş Mustafa'nın vefatıyla hizmetlerin aksadığı vurgulanmıştır. Aynı vesikada eskiden mamur olduğu belirtilen Sarıköy'ün ahalisinin buradan göç etmesiyle köyün harap olduğu, türbeden başka bina kalmadığı, vakfın eskiden çeltik ekilen tarlasının da boş kalmasıyla çevre köylerde yaşayanların hayvan otlatmak suretiyle zaviye vakfına zarar verdikleri belirtilmektedir. Belgede bu tablonun düzeltilmesi, türbenin bakımının yapılması, zaviye için gerekli odaların yeniden inşası ve gelirlerin kalan kısmıyla da kurumun amacına uygun hizmet verilmesi şartıyla zaviyedarlık görevine Şeyh Mustafa bin Yakub'un atandığı ifade edilmiştir (Kunter, 2005: 105).

Evkaf Defteri'nde yer alan ve 16 Cemâziye'l-evvel 1266 (30 Mart 1850) tarihinde Ankara Evkaf Müdüriyeti'ne hitaben yazıldığı anlaşılan kayıta zaviye yönetimi-

nin tasavvuf hareketlerinin önemli ve yaygın bir kolu olan Kâdirî Tarikatı'na mensup olduğuna işaret edilmektedir. Halim Baki Kunter tarafından zaviyenin son mütevellisi Mustafa Kamil Efendi'den alınan, Meclis-i Meşayih ve İstanbul'daki Kadirî Asitanesi'nden tanzim edildiği anlaşılan tarikat şeceresinde özetle şu bilgiler mevcuttur:

Belgede öncelikle Yunus Emre'nin tarikat şeceresi verilmekte, zaviyedarlık ve şeyhlik görevinin Mustafa Kamil Efendi'ye ait olduğu belirtilmektedir. Yapılması istenilen faaliyetler bahsinde ise beş vakit namazda padişahın ve devletin devamı için dua edilmesi, dergaha gelenlere şeriat ve tarikat adabının öğretilmesi, fakir dervişlerin ve gelip gidenlerin yedirilip içirilmesinin yanı sıra mübarek gecelerde Kadirî Evrâdı okunması vurgulanmaktadır (Kunter, 2005: 111).

Osmanlı idaresi açısından, şehir dışında kurulan zaviyelerin başlıca fonksiyonu yolcu konaklamasına imkan sağlamak olduğundan yazışmaların hemen hepsinde gelip geçen misafirlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve yol güvenliklerinin temin edilmesi konuları vurgulanmıştır. Mesela 28 Safer 1257 (21 Nisan 1841) tarihli berata bakıldığında zaviye vakfından olan araziden temin edilen gelirin "âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm eylemek" yani gelen misafir ve yolcuların doyurulması maksadıyla kullanıldığı belirtilmiştir. Aynı belgede ziyaretçilerin "tehassun ve iskânları" ifadesiyle de misa-

firlerin barınma ve güvenliklerinin teminine işaret edilerek zaviyenin en temel faaliyetleri üzerinde durulmuştur (Topal, 2010: 271).

Yunus Emre Zaviyesi'nin gelirlerine ait en erken tarihli bilgi 1530 yılına isabet etmektedir. Bu yıla ait kayıta, Abdülmüslim Çelebi'nin çiftlik ve çeltik arklarının toplam 600 akçe olan gelirin vakıf adına tasarruf ettiği belirtilmiştir. I. Mahmud devrinde de zaviyenin geliri 600 akçe olarak gösterilmiştir. Bu gelir zaviyeye yine Sarıköy civarında tahsis olunan çiftlik ve arazilerden temin edilmektedir. Daha sonra kaleme alınan vesikalara göre vakfın gelirin onda birinin zaviyedara verildiği, kalan onda dokuzunun ise zaviyenin bakım ve onarımı ile buraya gelip giden ziyaretçilerin ağırlanmasına tahsis olunduğu anlaşılmaktadır (Topal, 2010: 271).

İhmal ve bakımsızlıktan dolayı zaman zaman harap olan zaviye iş göremez duruma gelmesine rağmen tamir edilip ilaveler yapılmış, Osmanlı Devleti'nin tasfiyesine kadar fonksiyonunu devam ettirmiştir. 7 Kanun-ı Evvel 1326 tarihli muhasebe koçanında Yunus Emre Zaviyesi ve Türbesi mamur olarak kayıtlıdır. 30 Kasım 1925 tarihinde Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması ile ilgili çıkarılan kanun ile bütün zaviyeler gibi Yunus Emre Zaviyesi de kapatılmıştır. Zaviye'nin bulunduğu Sarı Köy ise 18 Mart 1946 tarihli ve 20085 nolu kararla Mihaliççik İlçesi Merkez Bucağı'na bağlanmıştır.¹⁹

¹⁹ Yunus Emre Zaviyesi'ne dair geniş malumat için bkz. Topal, 2010: 263-273.

B. Karasakal Zaviyesi

Eskişehir'in kuzeydoğusunda, Ağaçhisar, Yalınlı ve Tatarcık köyleri arasında yer alan Karasakal Köyü'nde²⁰ bulunan bu zaviyenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Kanuni dönemi vakıf defterine bakıldığında, köyün tamamının zaviyeye vakfedildiği, Şeyh Tahir'in²¹ mutasarrıf olduğu vakıf arazilerinin yıllık gelirin 1815 akçe olduğu görülmektedir (BOA., MAD., Nr. 27: 16). II. Selim döneminde yapılan tahrir göre ise zaviyenin yıllık gelirin 2124 akçeye ulaştığı tespit edilmektedir (BOA., MAD., Nr. 18333: 4). Zamanla harap olan ve işlevini yitiren zaviye 1891 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre hayır sahiplerinin yardımlarıyla yeniden yapılmış, eski zaviyenin oşur geliri misafirlerin yiyecek-içecek masraflarına harcanmak şartıyla yeni yapılan zaviyeye tahsis olunmuştur. Eski zaviyeye ait olup yeni inşa edilen zaviyeye geliri tahsis edilen arazinin sınırları şu şekildedir: "Eskişehir kurâsından Bozan Karyesi civarında Güvercinlik nam mahal kurbünde Akburun ve Mihaliççik Nahiyesi kurâsından Eski Doğanoglu Karyesi ve Dikilitaş ve Kuyupınar ve Meşecik toprağı ve Karasakal Yaylası ve Çatalçam ve Katmerözü ve Ağaçhisar Karyesi kurbünde Akviran ve Meşeliöz ve Foça Pınarı ve Sarıtaş ve Kızılçal Köprüsü ile mahdûddur" (VGMA., 189/659).

²⁰ Köyün yeri, 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri I (937-1530), BOA, Yayın Nr. 13, 1993'ün "Haritalar" bölümünden tespit edilmiştir.

²¹ Şeyh Tahir'in Karasakal evladından olup ve hükmi padişahi ile Karasakal vakıflarına mutasarrıf olduğu (BOA., MAD., Nr. 18333: 4)'de belirtilmektedir.

Zaviyenin yeniden inşa edildiğini belirten 1891 tarihli kayıt dikkate alındığında, Karasakal Zaviyesi'nin son dönemlere kadar varlığını devam ettirmiş olduğu tahmin edilebilir.

C. Ahî Paşa Zaviyesi

Sivrihisar'ın Kepen Köyü'nde bulunan Ahî Paşa Zaviyesi'nin Orhan Gazi döneminde Ahî Paşa tarafından kurulmuş olabileceği tahmin edilmektedir. Ahî Paşa, Kepen Köyü'nde 10 müdlük²² bir yer satın alarak zaviyesine vakfetmiştir. Ayrıca köyde bulunan bir hamamın geliri de zaviyeye vakfedilmiştir. 1466 yılında harap olduğu anlaşılan hamam 1530 yılında onarılmıştır. Aynı yıl, Seydi Mahmud tasarrufundaki Ahî Paşa vakfına ait arazilerin geliri 415 akçe olarak kaydedilmiştir (Doğru, 1997: 106).

Diğer zaviye vakıflarında olduğu gibi, Ahî Paşa Zaviyesi'ne ait vakıflarla ilgili de zaman zaman bazı sorunlar yaşanmıştır. Nitekim, Ahî Paşa ve Ahî Rüstem zaviyelerinin zaviyedarları olan Mehmed ve Mustafa, vergileri her iki zaviye için toplanan Kepen köyü yakınındaki araziye, Sivrihisar Kalesi muhafızlarının haksız yere müdahale ettiklerine dair merkeze müracaatta bulunmuşlardır. 1678 tarihinde bu müdahalenin engellenmesi için Sivrihisar kadısına yazılan fermana araziye ait vergi gelirlerinin 70-80 seneden beri adı geçen zaviyeye ait olduğu belirtilip, resmi devlet kayıtlarına muhalif iş

22 Müdd: Hububat ve bakliyat gibi kuru besin maddeleri için standart 20 İstanbul kilesine eşit 513,160 kg ağırlık ölçüsü birimi (Yılmaz, 2010:467).

yapılmaması gerektiği emredilmiştir. İlgili fermana ihtilaf konusu olan arazinin hudutları şu şekilde belirtilmiştir: "Hacı Habib Değirmeni'nin aşağı tarafında olan hark sıra dizili söğüt ağaçlarından Kepen yoluna, andan yol sıra çiftlik altında olan değirmen harkı ve andan hark sıra mezbur Hacı Habib Değirmeni'ne varınca hudûd-ı mezkûr ile mahdûd".²³

Zaviyenin kırsal bölgede yer alması ve gelirlerinin düşük olmasından hareketle faaliyetlerinin sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. XVII. yüzyıldan itibaren zaviye ile ilgili kayıtlara rastlanmaması da bu görüşü desteklemekte ve zaviyenin tamamen ortadan kalktığı düşüncesini akla getirmektedir.

D. Ahî Rüstem Zaviyesi

Günyüzü Kazası'nda bulunan zaviyenin II. Murat döneminde Ahî Rüstem tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. Zira 1455 tarihli tahrir defterinde eşkincili²⁴ mülk olduğu belirtilen Ortaca Köyü'nün, Ahî Rüstem tarafından kendi zaviyesine vakfedildiği kaydedilmiştir. Buradan hareketle zaviyenin 1455 yılından bir süre önce, yani II.Murat döneminde kurulduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Ortaca köyünden elde edilen gelirden başka, daha sonraki yıllarda Eskişehir merkezde bir zaviyesi bulunan Elvan Şeyh'in bağışladığı beş adet

23 Ferman, Eskişehir emekli 2. noteri sayın Orhan Keskin'in özel arşivinden alınmıştır. Kendisine teşekkürü borç biliriz.

24 Sefere çıkan, savaşa katılan yeniçeriler dışındaki tımarlı sipahi ve diğer grup askerler (Yılmaz 2010: 168).

dükkanın gelirleri de zaviyeye tahsis edilmiştir. Yıllık kira gelirinden elde edilen 650 akçe zaviyeye gelen misafirlere yapılacak olan harcamalar için ayrılmıştır. 1486 yılında 3650 akçe, 1521 yılında ise 4250 akçe geliri olduğu dikkat çeken zaviyenin oldukça büyük ve faal olduğu söylenebilir (Doğru, 1997: 50-51).

Ahî Rüstem Zaviyesi mülkleri eşkıncilerin 1486 yılında bağlı buldukları Sipahi ile göreve gittiği görülmektedir. Zaviyeye ait gelirin eşkınci hizmeti dışında kalan kısmının ise Ahî Rüstem neslinden Ahî Baba ve Ahî Veli'nin tasarrufunda olduğu kayıtlarda yer almaktadır. 1521 yılına gelindiğinde Sipahi Mehmed'in hala hayatta olduğu ve görevine devam ettiği belirtilmekte, bu sırada zaviyedar olan Hacı Mehmed oğlu Ahmed'in özellikle zaviyenin temel fonksiyonu olan ayende ve revendeye hizmet konusıyla ilgilendiği ifade edilmektedir (Doğru, 1997: 50-51).

Daha sonraki yıllarda yukarıda belirtilen faaliyetlerine devam ettiği anlaşılan zaviyenin, 1788 yılında zaviyedarı olarak görülen Mustafa, kendi rızasıyla zaviyedarlığı oğlu Seyyid Ahmed'e bırakmıştır. Bu konuda Seyyid Ahmed adına düzenlenen be-ratta, zaviye yönetimine dışarıdan birisinin müdahale etmemesi de tenbih olunmuştur. Ayrıca, 1808 yılında cülus münasebetiyle bu beratın yenilendiği anlaşılmaktadır.²⁵

²⁵ Berat 1, Eskişehir emekli 2. noteri sayın Orhan Keskin'in özel arşivinden alınmıştır.

1872 yılında, Ahî Rüstem Zaviyesi'ne ait bir tarlanın hasılatına Fetre Dai oğullarından Mustafa ve Hüseyin ile Ali kızı Fatma mutasarrıf iken bunların feragatiyle tasarruf hakkı Hacı Mustafa'ya verilmiştir (BOA., EV., Nr. 22254: 4).²⁶

1890 yılına gelindiğinde, Mehmed ve Ahmed adında iki kişinin zaviyedarlığı müştereken paylaştıkları görülmektedir. Bunlardan Ahmed'in çocuğu olmadığından zaviyedarlık Mehmed'in büyük oğlu Yahya'ya tevcih edilmiş, gelip geçenlerin doyurulması şartı da özellikle vurgulanmıştır.²⁷ Kuruluşu II. Murad dönemine kadar uzanan bu zaviyenin, 1913 yılında halen faal olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Zaviye vakfının vakfiyesine dair kayıt bulunamamış ise de, diğer belgelerden zaviyedarlığın evladiyyet ve meşrutiyet üzere tevcih edildiği anlaşılmakta ve gelip geçeni doyurmakla mükellef bir misafirhane hükmünde olduğu belirtilmektedir. Zaviyedar Yahya Efendi vefat edince, 1913 senesinde zaviyedarlık oğlu Mehmed Efendi'ye tevcih edilmiş, ancak mükellefiyetini yerine getirmese vazifesinin kendisinden alınıp başkasına verileceği ihtar olunmuştur.²⁸

²⁶ Yukarıda atıf yapılan kaynaktan anlaşıldığına göre zaviye bu tarihlerde Ankara Vilayeti dahilindedir.

²⁷ Berat 2, Eskişehir emekli 2. noteri sayın Orhan Keskin'in özel arşivinden alınmıştır. Aynı bilgi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki şahsiyet kayıtlarında da yer almaktadır (VGMA., 224/1993).

²⁸ Berat 3, Eskişehir emekli 2. noteri sayın Orhan Keskin'in özel arşivinden alınmıştır. Aynı bilgi (VGMA., 224/1993)'te de bulunmaktadır.

Sivrihisar'ın Kepen Köyü yakınında bulunan bir arazinin, Ahî Paşa ve Ahî Rüstem zaviyelerinin ortak vakıfları olduğu Ahî Paşa Zaviyesi başlığı altında daha önce bahsedildiğinden, burada detaylarının tekrarından kaçınılmıştır.

Belgelerde 1913 yılında faal olduğu görülen ve muhtemelen Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına dair kanunla birlikte ortadan kalkan zaviye, kaza sakinlerinin beyanına göre bugünkü karakol binasının olduğu yerde bulunmaktaydı.

E. Ede Zaviyeleri

Şeyh Edebâli adına Sultanönü Sancağı'nda üç zaviye kurulduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi Eskişehir'de Odunpazarı mezarlığı içinde günümüzde mevcut olan ve makam kabri olarak bilinen Şeyh Edebali Türbesi yanında yer almaktaydı. Zaviyenin adı vakıf kayıtlarında Ede ve Edebâli Zaviyesi olarak geçmekte, zaman zaman da Edebâli Tekkesi adıyla zikredilmektedir (BOA. EV., Nr. 19027: 24).

Eskişehir'de bir çiftlik ve yirmiyedi dönüm arazisi bulunan Ede Zaviyesi'nin çiftlik ve arazilerinin bir kısmı Fatih zamanında tımara verilmiş, Kanuni döneminde tekrar zaviyeye vakfedilmiştir. İlk kayıtlarda Hacı İbrahim oğlu Mehmed'in tasarrufunda olan arazi ve çiftliğin, Kanuni döneminde yıllık 400 akçe gelir ile Hacı İbrahim oğlu Hacı Mustafa'nın oğlu İbrahim'e verildiği görülmektedir (BOA. MAD., Nr. 27: 32). Zaviyeye 1913 yılında tekke-nişin tayini yapılması,

varlığını son zamanlara kadar devam ettirdiğini göstermektedir.²⁹

İkinci zaviye Eskişehir Çatkara Köyü'nde bulunan Ede Zaviyesi'dir. II. Murad döneminde varlığından bahsedilen bu zaviyenin (Doğru, 1991: 67), II. Bayezid ve I. Selim dönemlerinde âyende ve revendeye hizmet şartıyla Derviş Mehmed ve karındaşı Derviş Tokul'un tasarrufunda olduğu görülmektedir. Kanuni dönemine gelindiğinde yıllık geliri 100 akçe olan zaviyenin, Tokul Şeyhin oğulları Hüseyin ve Balı'nın tasarrufuna verildiği anlaşılmaktadır (BOA. MAD., Nr. 27: 15). Zaviyenin sonraki yılları ve akıbetine dair bilgiye ulaşılamamıştır.

Şeyh Edebâli adına sancakta kurulmuş olan üçüncü zaviye ise Bilecik'teki Ede Zaviyesi'dir. Zengin vakıfları ile hamamdan kira geliri bulunan ve Fatih zamanında yapılan organizasyonda topraklarına dokunulmayan bu zaviye (Doğru, 1991: 67) Bilecik'te bulunduğundan konumuz dışındadır.

F. Seyyid Gazi Zaviyesi

Eskişehir'in Seyitgazi Kazası'nda bulunan zaviye, vakıfları, geliri ve icra ettiği faaliyetleri itibarıyla Eskişehir'in en büyük zaviyelerinden birisidir. Zaviyenin bağlı olduğu Seyyid Battal Gazi Külliyesi'nin bazı bölümleri Bizans-Selçuklu yapısı olup, Osmanlı döneminde onarım ve eklerle büyü-

29 1913 tarihli vakıf kayıtlarında Edebâli Tekkesi olarak zikredilmiş ve bahsedilen tekkenin tekkenişini olan Mehmed Efendi'nin vefatıyla yerine büyük oğlu Ali Halife'nin tayin edildiğinden bahsedilmiştir (VGMA., 192/19).

tülmüştür. Külliye Bektaşî Tarikatı'nın parlak devri olan Sultan II. Bayezid zamanında bölgenin manevi hayatının önemli merkezlerindedir.

Seyyid Gazi Zaviyesi'ne ait vakıf toprakların ve dolayısıyla zaviye gelirlerinin özellikle XVI. yüzyılda çeşitli vesilelerle arttığı dikkat çekmektedir. Örneğin, Defter-i Cedid'e göre yıllık geliri 600 akçe olan ve Akçayır diye bilinen Sencar Köyü, 1528 senesinde tıardan çıkarılıp Kanuni Sultan Süleyman'ın hükmüyle Seyyid Gazi Zaviyesi'ne vakfedilmiştir (VGMA., 187/2352, Vakfiye Nr. 618-619). 1524-1531 tarihli vakıf defterinde ise Karacahisar'da bulunan bir çiftlik miktarı yerin ve Eskişehir'e tabi Karadeğin Köyü'nün Mihal oğlu Balı Çelebi'nin mülkü olduğu ve bu yerleri Eskişehir'de bulunan zaviyesine vakfettiği, zaviyesi harap olunca bu vakıf yerlerinin tımara verildiği ifade edilmektedir. Daha sonra, Mihaloğlu Ali Bey bu yerleri satın alıp "Seyyid Gazi evine" vakfetmiştir (BOA. MAD., Nr. 27: 54).

Seyyid Gazi Zaviyesi mensuplarının yaptıkları hizmete mukabil zaman zaman bazı vergilerden muaf tutuldukları anlaşılmaktadır. Nitekim II. Bayezid ve I. Selim dönemlerinde zaviye mensupları ulaktan, cerehordan, nüzülden, azebden, kürekci-den, hisar yapmasından, salgundan, sekbandan, doğancıdan ve bilcümle avâriz-ı divaniyyeden ve tekâlif-i örfiyyeden muaf ve müsellemler olmuşlar, Kanuni döneminde de bu imtiyazları devam etmiştir (BOA. MAD.,

Nr. 27: 55-56; 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu. 1993: 142). Bu meyanda zaviyenin sahip olduğu imtiyazlara üst düzey yöneticiler tarafından herhangi bir müdahalede bulunulmaması gerektiği 1531 tarihli bir fermanla tenbih olunmuştur (BOA. MAD., Nr. 27: 56,59).

Zaviyede yaşamını sürdüren dervişlerin malları genellikle zaviyeye kalırdı. Bu bağlamda Seyyid Gazi Zaviyesi dervişlerinin mallarının da öldüklerinde zaviyede sarf olunmasına dair yöneticilerin ellerinde hüküm olduğu payitahta yapmış oldukları bir müracaattan anlaşılmaktadır. Fakat malların devri esnasında Seyitgazi Kadısı'nın kendilerinden resm-i kısmet adıyla para talep etmesi üzerine, zaviye mensupları durumdan şikayetçi olmuş ve istekleri doğrultusunda merkezden ferman yazılmıştır (BOA. MAD., Nr. 27: 57). Bunun gibi, Seyyid Gazi dervişlerinin, terekelerinin tamamının vakıf mülkü olarak görülmesi ve beytülmale kalmaması yönünde ellerinde hüküm olduğundan, mirasçı olduklarını beyan eden yakınlarına dahi bir şey verilmemesine dair talepleri olduğu görülmektedir (VGMA., 187 / 2352, Vakfiye Nr. 618-619).

XVII-XVIII. yüzyıllarda olağan faaliyetlerini devam ettiren zaviye, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte Bektaşilere karşı alınan tavır sonucu önemini yitirerek harap hale gelmiş, tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanunla tamamen ortadan kalkmıştır.

G. Şücaeddin Baba Zaviyesi

Seyitgazi'nin önemli zaviyeleri arasında yer alan ve Oynaş Nahiyesi'nde bulunan bu zaviye, arşiv belgelerinde Sultan Şüca Baba (TKGMA., Nr. 541: 29/b), Şücaeddin Zaviyesi (BOA. Cevdet Evkâf, Nr. 20076), Şeyh Şücaeddin Zaviyesi (A. MKT. MVL., 84/16) ve Şüca Baba Bektaşî Zaviyesi gibi isimlerle anılmaktadır (BOA. Cevdet Evkâf, Nr. 20076, 22329).

Zaviyelerin en önemli gelir kaynağı vakıflar olup bu gelirler genellikle zaviyedar ya da zaviye şeyhi tarafından tahsil edilirdi. Şücaeddin Zaviyesi vakfına bağlı köylerin hasılatının da bizzat zaviye şeyhi tarafından tahsil edildiğine dair kayıtlar vardır (A. MKT. MVL., 84/16). Mesela, Zaviye'nin vakıfları arasında yer alan Kuyucak Köyü'nün, kovandan vakfa vermeleri gereken öşrü talep eden zaviye şeyhine zorluk çıkarmaları üzerine öşrün verilmesi için İstanbul'un devreye girerek bir ferman çıkardığı görülmektedir (BOA. Cevdet Evkâf, Nr. 24647).

Zaviyelerin arazilerine ve yönetimine dışarıdan müdahaleler olduğu daha önce belirtilmişti. Benzer şekilde 1765 yılında Şücaeddin Baba Zaviyesi'nin eski zaviyedarı zaviye yönetimine ve gelirlerine müdahalede bulunmuş, yeni yönetimin müracaati neticesinde yine merkez tarafından bu girişimler engellenmiştir (BOA. Cevdet Evkâf, Nr. 23954).

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 541 numarada kayıtlı olan Tah-

rir Defteri'nde, Şüca Baba vakıf kaydının olduğu bölüme iliştilmiş olan 1882 tarihli Evkâf Nezareti tezkiresinde zaviye vakfının eskiden beri müstesna evkâftan olduğu ve düzenli olarak her gün yemek verildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, zaviye vakfının muhasebesinin her sene ücretsiz olarak tutulması için zaviye mensuplarının kendilerine fermân-ı âlî verilmesi yönünde Evkâf Nezareti'ne müracaatları söz konusu olmuştur. Bu müracaat üzerine Meclis-i Vükela kararıyla vakfın gelirinin tamamıyla zaviye giderlerine sarf olunarak hayratın devamına itina gösterilmesi kaydıyla talepleri kabul edilmiştir (TKGMA., Nr. 541: 29/b).

1890 yılında Şücaeddin Zaviyesi ve Camii'ne hatip tayini yapıldığını gösteren bir belgeye dayanarak bu zaviyenin hayatiyetini son dönemlere kadar devam ettirdiğini söyleyebiliriz (VGMA., 189/340). Bugün Seyitgazi'ye bağlı Arslanbeyli köyünde bulunan Şücaeddin Veli Külliyesi içinde zaviye bulunmamakla birlikte, külliye de bulunan türbe ziyaretgah olarak kullanılmakta, bunun yanında mutfak ve salonlar çeşitli kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapmaktadır.

SONUÇ

Zaviyeler, Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinden itibaren yolcuların ihtiyaçlarının karşılanması, iskan, ziraat ve güvenliğin temini gibi konularda etkin rol oynamışlardır. Bu işlevin gerçekleşmesi ise devlet adamları ile yardımseverlerin bu kurumlara tahsis ettikleri vakıflar sayesinde olmuştur. Çeşitli

tasavvufi akımlara da ev sahipliği yapan bu kurumlar halkın dini ve ahlaki eğitimine de katkı sağlamışlardır. Osmanlı tarihi boyunca Eskişehir ve çevresinde kurulan zaviyeler de benzer faaliyetler yürüterek hem devletin, hem de bölgenin kalkınmasına büyük katkı sağlamışlardır. Zaviye görevlilerinin atanması ile gelir giderlerinin takibi konusunda devlet etkin rol oynamış, zaviyelerin yönetimine ve sahip olduğu mülklere dışarıdan müdahale edildiği durumlarda bu girişimler engellenmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar Eskişehir'de çoğunluğu kırsal bölgede olmak üzere 124 tane zaviye mevcut olmuştur. Büyüklüğüne ve faaliyetlerinin çeşitliliğine göre değişen gelir seviyeleriyle varlığını devam ettiren bu zaviyeler, Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanunla ortadan kalkmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

Eskişehir Emekli 2. Noteri Orhan Keskin'in Özel Arşivi: Berat 1, 2, 3; Ferman 1.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defteri (BOA, MHM), Nr. 2; 22.

Maliyeden Müdevver Defter (BOA, MAD), Nr. 27; 18333.

Evkaf Defterleri (BOA, EV), Nr. 19027; 22254.

Sadâret Mektûbî Meclis-i Vâlâ (BOA, A. MKT. MVL), 84/16.

BOA, Cevdet Maarif, Nr. 7127.

BOA, Cevdet Evkâf, Nr. 1770; 1825; 2589; 7502; 3204; 4069; 4086; 6343; 11642; 11673; 11788; 11895; 12857; 12966; 13731; 14823; 14983; 15842; 16492; 20023; 20076; 22329; 22980; 23223; 23954; 24647; 25404; 25523; 26535; 26555; 26681; 27216; 27633; 28801; 29713; 29760; 32079.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

VGMA, Esas Nr. 187, Sıra Nr. 2026; Esas Nr. 187, Sıra Nr. 2352; Esas Nr. 189, Sıra Nr. 187; Esas Nr. 189, Sıra Nr. 340; Esas Nr. 189, Sıra Nr. 659; Esas Nr. 189, Sıra Nr. 1912; Esas Nr. 189, Sıra Nr. 2230; Esas Nr. 192, Sıra Nr. 19; Esas Nr. 224, Sıra Nr. 1993; Esas Nr. 224, Sıra Nr. 4006; Esas Nr.187, Sıra Nr. 2352, Vakfiye Nr. 618-619.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGMA)

TKGMA, Tahrir Defteri (TD), Nr.541.

Basılmış Arşiv Belgeleri, Kronikler ve Nadir Eserler

Düstur, Tertip 1, Cilt 3; Dersaadet: 1289.

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri I (937-1530), BOA. Yayın Nr. 13, İst. 1993.

Kaynaklar ve Araştırmalar:

ALTINSAPAN, Erol; PARLA, Canan. (2010). Eskişehir Zaviye ve Türbeleri (Selçuklu-Osmanlı Dönemi). Eskişehir.

BARKAN, Ömer Lütfi. (1942). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". Vakıflar Dergisi, S.2, s. 279-304.

DOĞRU, Halime. (1991). XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı'nda Ahîler ve Ahî Zaviyeleri. Ankara.

- DOĞRU, Halime. (1992). XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı. İstanbul.
- DOĞRU, Halime. (1997). XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi. Ankara.
- KAZICI, Ziya. (1988). "Ahilik". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. I, s. 540-542.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. (1338). "Anadolu'da İslamiyet". Darü'l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Yıl 2, Sayı 4, s. 281-486.
- KUNTER, Halim Baki. (2005). Yunus Emre Bilgiler-Belgeler. Eskişehir.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf; DEĞERLİ, Ayşe; ŞAHİN, Bekir. (2015). Vesâik-i Bektaşiyân'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî Tekkeleri. Konya.
- MELIKOFF, Irene. (1994). Uyur İdik Uyardılar. Çev. Turan Alptekin. İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1978). "Zaviyeler". Vakıflar Dergisi, S.XII, s. 247-269.
- OCAK, Ahmet Yaşar; FARUKİ, Suraiya. (1993). "Zaviye". İslam Ansiklopedisi, C. 13, MEB, s. 468-476.
- ORHONLU, Cengiz. (1990). Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı. İstanbul.
- ŞEMSEDDİN SAMİ. (1316). Kâmûsu'l-a'lâm C.6. İstanbul.
- TEMİR, Ahmet. (1989). Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi. Ankara.
- TOPAL, Mehmet. (2010). "Belgeler Işığında Yunus Emre Zaviyesi". IX. Uluslararası Türk Halk Kültürü ve Yunus Emre Sevgi Sempozyumu 7-9 Mayıs 2007 Eskişehir, s. 263-273.
- TURĞUT, Vedat. (2011). "XVI. Yüzyılda Tahrir Defterlerine Göre Hüdavendigâr ve Sultanönü Sancaklarında Abdalân-ı Rum". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.4, S.19, s. 207-227.
- YILMAZ, Fehmi. (2010). Osmanlı Tarih Sözlüğü. İstanbul.
- YÜKSEL, Hasan. (1998). Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683). Sivas.

EK-1: ESKİŞEHİR ZAVİYELERİ LİSTESİ

NO	ZAVİYE ADI	YERİ
1	Ahi Ömer Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
2	Akdoğan Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
3	Çöğenli Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
4	Devlethan Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
5	Ede Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
6	Ferraş Doğan Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
7	Gül Dede Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
8	Hacı Nasreddin Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
9	Seydi Abdullah Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
10	Seyyid Mahmud Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
11	Sultan Abdullah Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
12	Sultan Alaeddin Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
13	Şeyh Abdullah el-Bedevi Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
14	Şeyh Şehabeddin Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ
15	Arık Halil Zaviyesi	Eskişehir/Alpagut Karyesi
16	Hasan Seydi Zaviyesi	Eskişehir/Alpu Karyesi
17	Balluca Zaviyesi	Eskişehir/Atalanı Karyesi
18	Ferraş Murad Zaviyesi	Eskişehir/Çaltı Karyesi
19	Ede Zaviyesi	Eskişehir/Çatkara Karyesi
20	Şeyh Sadık Zaviyesi	Eskişehir/Çavlum Karyesi
21	Paşa Şeyh Zaviyesi	Eskişehir/Gökçekısık Karyesi
22	Orhan Halil Zaviyesi	Eskişehir/İlyarık Karyesi
23	Şeyh İlyas Zaviyesi	Eskişehir/İn-Hisar Karyesi
24	Şeyh Süleyman Zaviyesi	Eskişehir/İt-Burnu Karyesi
25	Karadiğin Zaviyesi	Eskişehir/Karadiğin Karyesi
26	Karasakal Zaviyesi	Eskişehir/Karasakal Karyesi
27	Kıllu Ali Zaviyesi	Eskişehir/Kıllu Ali Karyesi
28	Şeyh Mustafa Zaviyesi	Eskişehir/Kızılbük Karyesi
29	Ahi Süleyman Zaviyesi	Eskişehir/Kireçlik Karyesi
30	İmad Fakih Zaviyesi	Eskişehir/Laçın Karyesi
31	Ahmed İdrisi Zaviyesi	Eskişehir/Mamuca Karyesi

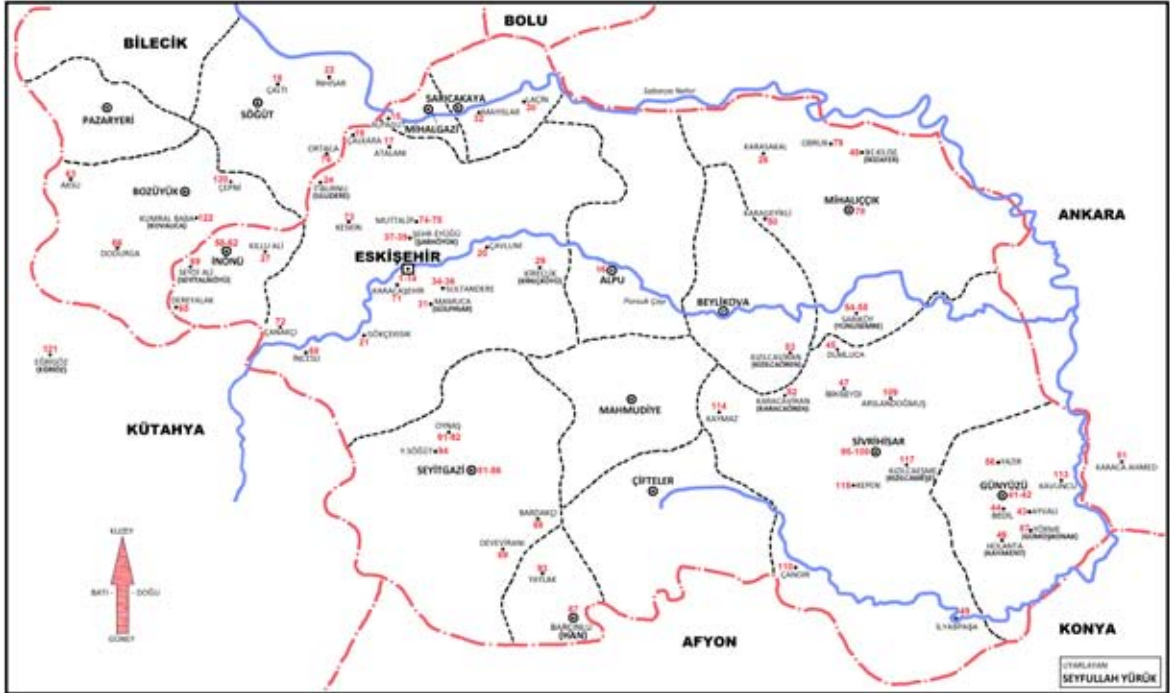
NO	ZAVİYE ADI	YERİ
32	Şeyh İdris Zaviyesi	Eskişehir/Mayıslar Karyesi
33	Dil Baba Zaviyesi	Eskişehir/Rum Pınarı Karyesi
34	Ahi Bilice Zaviyesi	Eskişehir/Sultandere Karyesi
35	Ahi Kılinc Zaviyesi	Eskişehir/Sultandere Karyesi
36	Ahi Şeyh Zaviyesi	Eskişehir/Sultandere Karyesi
37	İmam Yeri Zaviyesi	Eskişehir/Şehr-Eyüğü Karyesi
38	Ahi Mahmud Zaviyesi	Eskişehir/Şehr-Eyüğü Karyesi
39	Ahi Mehmed Zaviyesi	Eskişehir/Şehr-Eyüğü Karyesi
40	İsa Şeyh Zaviyesi	Eskişehir/Yapağı Karyesi
41	Emir Yunus Bey Zaviyesi	Günyüzü/MERKEZ
42	Çerağı Baba Zaviyesi	Günyüzü/MERKEZ
43	Kara Abdal Zaviyesi	Günyüzü/Ayvalı Karyesi
44	Tuğrul Baba Tekkesi	Günyüzü/Bedil Karyesi
45	Musa Dede Zaviyesi	Günyüzü/Dumluca Karyesi
46	Ahi Orta Zaviyesi	Günyüzü/Holanta Karyesi
47	İbik Seydi Zaviyesi	Günyüzü/İbik Seydi Karyesi
48	Şeyh Hamza Zaviyesi	Günyüzü/İki Kilise Karyesi
49	İlyas Paşa Zaviyesi	Günyüzü/İlyas Paşa Karyesi
50	Kara Geyüklü Zaviyesi	Günyüzü/Kara Geyüklü Karyesi
51	Karaca Ahmed Zaviyesi	Günyüzü/Karaca Ahmed Karyesi
52	Şeyh Nureddin Mehmed Bostani Zaviyesi	Günyüzü/Karacaviran Karyesi
53	Musa Fakih Zaviyesi	Günyüzü/Kızılcaviran Karyesi
54	Gecek Pınarı Zaviyesi	Günyüzü/Sarı Karye
55	Yunus Emre Zaviyesi	Günyüzü/Sarı Karye
56	Ahi Salih Zaviyesi	Günyüzü/Yazır Karyesi
57	Çark Paşa Zaviyesi	Günyüzü/Yörme Karyesi
58	Çetmi Zaviyesi	İnönü/MERKEZ
59	Kandilli Zaviyesi	İnönü/MERKEZ
60	Seydi Süleyman Baba Zaviyesi	İnönü/MERKEZ
61	Sultan Osman Han Zaviyesi	İnönü/MERKEZ
62	Tur Ali Baba Zaviyesi	İnönü/MERKEZ
63	Osman Zaviyesi	İnönü/Aksu Karyesi

NO	ZAVİYE ADI	YERİ
64	Ayiş Zaviyesi	İnönü/Burmacık Karyesi
65	Yetgan Abdal Zaviyesi	İnönü/Dereyalak-Portalar Karyesi
66	Giral Seydi Zaviyesi	İnönü/Dodurga Karyesi
67	Güllü Seydi Zaviyesi	İnönü/Güllü Seydi Karyesi
68	Murad Baba Zaviyesi	İnönü/İncesu Karyesi
69	Seydi Ali Zaviyesi	İnönü/Seydi Ali Karyesi
70	Bayram Gazi Zaviyesi	İnönü/Virancık Karyesi
71	Abdülaziz Zaviyesi	Karacaşehir/MERKEZ
72	Ahi İdris Zaviyesi	Karacaşehir/Çanakçı Karyesi
73	Beştaş Zaviyesi	Karacaşehir/Keskin Karyesi
74	Elvan Şeyh Zaviyesi	Karacaşehir/Muttalip
75	Seyyid Kılağuz Zaviyesi	Karacaşehir/Muttalip
76	Beğdin Baba Zaviyesi	Karacaşehir/Ortaca Karyesi
77	Takiyyüddin Baba Zaviyesi	Karacaşehir/Rumbeyler Karyesi
78	Yerbud Fakih Baba Zaviyesi	Mihalıççık/MERKEZ
79	Şeyh Murad Zaviyesi	Mihalıççık/Ahi Şeyh Karyesi
80	Şeyh Eşref Zaviyesi	Mihalıççık/Obruk Karyesi
81	Ahmet Paşa Kızı-Doğracık Zaviyesi	Seyyidgazi/MERKEZ
82	Çoban Baba Zaviyesi	Seyyidgazi/MERKEZ
83	Gökbeni Zaviyesi	Seyyidgazi/MERKEZ
84	Melikgazi Zaviyesi	Seyyidgazi/MERKEZ
85	Seyyid Battalgazi Zaviyesi	Seyyidgazi/MERKEZ
86	Şücaeddin Zaviyesi	Seyyidgazi/MERKEZ
87	Uryan Baba Zaviyesi	Seyyidgazi/Barçınlu
88	Kuzucu Baba Zaviyesi	Seyyidgazi/Bardakçı Karyesi
89	Ahi Koca Zaviyesi	Seyyidgazi/Deveviran Karyesi
90	Şeyh Çoban Zaviyesi	Seyyidgazi/Emin Paşa Karyesi
91	Bahşayış Baba Zaviyesi	Seyyidgazi/Oynaş Karyesi
92	Çabuk Sultan Zaviyesi	Seyyidgazi/Oynaş Karyesi
93	Sarı Lale Zaviyesi	Seyyidgazi/Yaylak Karyesi
94	Güzel Abdal Zaviyesi	Seyyidgazi/Yukarı Söğüt Karyesi
95	Ahi Ali Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ

NO	ZAVİYE ADI	YERİ
96	Ahi Fahreddin Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
97	Ahi Hacı Babaoğlu Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
98	Ahi Hoca Baba Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
99	Ahi Rüstem Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
100	Basri Şeyh Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
101	Cafer Tayyar Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
102	Hoca Babaoğlu Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
103	Kara Hamza Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
104	Nasuh Şeyh Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
105	Polad İvaz Bey Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
106	Seydi Nureddin Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
107	Seydi Mahmud Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
108	Şeyh Baba Yusuf Zaviyesi	Sivrihisar/MERKEZ
109	Oruç İbrahim Zaviyesi	Sivrihisar/Arslandoğmuş Karyesi
110	Şeyh Mustafa Zaviyesi	Sivrihisar/Çandır Karyesi
111	Mestan Şeyh Zaviyesi	Sivrihisar/Dutluca Karyesi
112	İbrahim Kardaş Zaviyesi	Sivrihisar/Karaağaç Karyesi
113	Ahi Aydın Zaviyesi	Sivrihisar/Kavuncu Karyesi
114	Ömer Hacı Zaviyesi	Sivrihisar/Kaymaz Karyesi
115	Ahi Paşa Zaviyesi	Sivrihisar/Kepen Karyesi
116	Hasan Şeyh Zaviyesi	Sivrihisar/Kırıkviranı Karyesi
117	Abdülkerim Zaviyesi	Sivrihisar/Kızılcaeşme Karyesi
118	Yatağan Şeyh Zaviyesi	Sivrihisar/Tekürçük Karyesi
119	Veli Dede Zaviyesi	Sivrihisar/Veli Dede Karyesi
120	Uğurlu Bey Dede Zaviyesi	Bozüyük/Çepni Karyesi
121	Ece Sultan Zaviyesi	Bozüyük/Eğrigöz Karyesi
122	Kumral Baba Zaviyesi	Bozüyük/Kumral Baba Karyesi
123	Doğan Baba Zaviyesi	Bozüyük/Seyyid Karyesi
124	Baş Salih Zaviyesi	Gökçeköy Karyesi

Not: Yer isimlerinin bağlı olduğu idari birimler bugünkü dağılıma göre değil, belgelerde geçtiği şekliyle ifade edilmiştir. Ayrıca metinde belirtildiği üzere adı birbirine benzeyen bazı zaviyelerin aynı zaviye olmaları muhtemeldir.

EK-2: ESKİŞEHİR ZAVİYELERİ HARİTASI

NO	ZAVİYE ADI	YERİ	NO	ZAVİYE ADI	YERİ	NO	ZAVİYE ADI	YERİ
1	Ali Ömer Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	32	Şeyh İbrâ Zaviyesi	Eskişehir/Mayısar	63	Özcan Zaviyesi	İnönü/Mıncık
2	Abdülğani Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	33	Öri Baba Zaviyesi	Eskişehir/Bum Pınarı	64	Ayaz Zaviyesi	İnönü/Burmacık
3	Çiğdem Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	34	Abi Bilir Zaviyesi	Eskişehir/Yurtandere	65	Yezgan Abdül Zaviyesi	İnönü/Çarşıbaşı-Portakal
4	Devletkhan Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	35	Ahi Kılıç Zaviyesi	Eskişehir/Yurtandere	66	Genel Seydi Zaviyesi	İnönü/Dodurga
5	Ede Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	36	Ahi Şeyh Zaviyesi	Eskişehir/Yurtandere	67	Gülü Seydi Zaviyesi	İnönü/Gülü Seydi
6	Feriz Doğan Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	37	İsmen Yen Zaviyesi	Eskişehir/Şarhöyük	68	Murad Baba Zaviyesi	İnönü/İncesaz
7	Gül Dede Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	38	Ahi Mahmud Zaviyesi	Eskişehir/Şarhöyük	69	Seydi Ali Zaviyesi	İnönü/Seydi Ali
8	Hacı Nasreddin Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	39	Ahi Mahmud Zaviyesi	Eskişehir/Şarhöyük	70	Bayram Gazî Zaviyesi	İnönü/Yırcık
9	Şeyh Abdülrah Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	40	İsa Şeyh Zaviyesi	Eskişehir/Teşci	71	Abdülkadir Zaviyesi	Karacahisar/MERKEZ
10	Seyyid Mahmud Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	41	Emir Hüseyin Bey Zaviyesi	Gönyeli/MERKEZ	72	Ahi İsmâ Zaviyesi	Karacahisar/Çarşık
11	Sultan Abdülrah Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	42	Çerçi Baba Zaviyesi	Gönyeli/MERKEZ	73	Beğtaş Zaviyesi	Karacahisar/Keston
12	Sultan Alâeddin Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	43	Kara Abdül Zaviyesi	Gönyeli/Kepek	74	Elaş Şeyh Zaviyesi	Karacahisar/Murtalıp
13	Şeyh Abdülrah el-Bakri Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	44	Tuğrul Baba Tekkesi	Gönyeli/Beyli	75	Seyyid Kâğıt Zaviyesi	Karacahisar/Murtalıp
14	Şeyh Şehabeddin Zaviyesi	Eskişehir/MERKEZ	45	Musa Dede Zaviyesi	Gönyeli/Dumluca	76	Beğtaş Baba Zaviyesi	Karacahisar/Ortaç
15	Arık Halli Zaviyesi	Eskişehir/Alaşehir	46	Ahi Orta Zaviyesi	Gönyeli/Nelehtë	77	Talıyıldırım Baba Zaviyesi	Karacahisar/Bumbeyle
16	Hasan Seydi Zaviyesi	Eskişehir/Alay	47	Bek Seydi Zaviyesi	Gönyeli/Abi Kâse	78	Yehud Fakih Baba Zaviyesi	Mihalıççık/MERKEZ
17	Baluca Zaviyesi	Eskişehir/Alay	48	Şeyh Hamza Zaviyesi	Gönyeli/Abi Kâse	79	Şeyh Murad Zaviyesi	Mihalıççık/Oban
18	Feriz Murad Zaviyesi	Eskişehir/Alay	49	Şeyh Paşa Zaviyesi	Gönyeli/Şeyh Paşa	80	Şeyh İyaz Zaviyesi	Mihalıççık/Oban
19	Ede Zaviyesi	Eskişehir/Çankaya	50	Kara Geyikli Zaviyesi	Gönyeli/Kara Geyikli	81	Ahmet Paşa Kız-Dedeli Zaviyesi	Seydişehir/MERKEZ
20	Şeyh Sâlik Zaviyesi	Eskişehir/Çavuş	51	Karaca Ahmed Zaviyesi	Gönyeli/Karaca Ahmed	82	Çoban Baba Zaviyesi	Seydişehir/MERKEZ
21	Paşa Şeyh Zaviyesi	Eskişehir/Çöğürçük	52	Şeyh Nasreddin Muhammed Rostani Zaviyesi	Gönyeli/Karacavran	83	Gökberci Zaviyesi	Seydişehir/MERKEZ
22	Ömer Halli Zaviyesi	Eskişehir/Şarhöyük	53	Musa Fakih Zaviyesi	Gönyeli/Karacavran	84	Melikgazi Zaviyesi	Seydişehir/MERKEZ
23	Şeyh İsm Zaviyesi	Eskişehir/İn-Hisar	54	Genek Pınarı Zaviyesi	Gönyeli/İn-Hisar	85	Seyyid Barışgazi Zaviyesi	Seydişehir/MERKEZ
24	Şeyh Süleyman Zaviyesi	Eskişehir/İn-Burcu	55	Yunus Emre Zaviyesi	Gönyeli/İn-Hisar	86	İzzeddin Zaviyesi	Seydişehir/MERKEZ
25	Karadöğün Zaviyesi	Eskişehir/Karadöğün	56	Ahi Salih Zaviyesi	Gönyeli/İn-Hisar	87	Urşan Baba Zaviyesi	Seydişehir/Başyaka
26	Karacahisar Zaviyesi	Eskişehir/Karacahisar	57	Çarık Paşa Zaviyesi	Gönyeli/İn-Hisar	88	Karaca Baba Zaviyesi	Seydişehir/Başyaka
27	Kulu Ali Zaviyesi	Eskişehir/Kulu Ali	58	Çarık Paşa Zaviyesi	İnönü/MERKEZ	89	Ahi Hoca Zaviyesi	Seydişehir/Devrekhan
28	Şeyh Mustafa Zaviyesi	Eskişehir/Korluk	59	Kandırlı Zaviyesi	İnönü/MERKEZ	90	Şeyh Çoban Zaviyesi	Seydişehir/Emir Paşa
29	Ahi Süleyman Zaviyesi	Eskişehir/Karşıyaka	60	Şeyh Süleyman Baba Zaviyesi	İnönü/MERKEZ	91	Bektaşlı Baba Zaviyesi	Seydişehir/Önyaz
30	İsmail Fakih Zaviyesi	Eskişehir/Laçın	61	Sultan Osman Han Zaviyesi	İnönü/MERKEZ	92	Çabuk Sultan Zaviyesi	Seydişehir/Önyaz
31	Ahmed İbrâ Zaviyesi	Eskişehir/Mamaca	62	Tur Ali Baba Zaviyesi	İnönü/MERKEZ	93	Sarı Lale Zaviyesi	Seydişehir/Yaylak
94	Güzel Abdül Zaviyesi	Seydişehir/Yukarı-Niğiz						
95	Ahi Ali Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
96	Ahi Fahreddin Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
97	Ahi Hacı Babaoğlu Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
98	Ahi Hoca Babaoğlu Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
99	Ahi Rüstem Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
100	Bahtî Şeyh Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
101	Cafer Tayyar Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
102	Hoca Babaoğlu Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
103	Kara Hamza Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
104	Nasuh Şeyh Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
105	Paşad İsmail Bey Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
106	Seyyid Nasreddin Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
107	Şeyh Mahmud Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
108	Şeyh Baba Yusuf Zaviyesi	Sarhisar/MERKEZ						
109	Öncü İbrahim Zaviyesi	Sarhisar/Karadöğün						
110	Şeyh Mustafa Zaviyesi	Sarhisar/Çandır						
111	Şaban Şeyh Zaviyesi	Sarhisar/Dutluca						
112	İbrahim Kardeş Zaviyesi	Sarhisar/Karacahisar						
113	Ahi Aydın Zaviyesi	Sarhisar/Karacahisar						
114	Ömer Hacı Zaviyesi	Sarhisar/Kaynarca						
115	Ahi Paşa Zaviyesi	Sarhisar/Papam						
116	Hüseyin Şeyh Zaviyesi	Sarhisar/Şarhöyük						
117	Abdülberri Zaviyesi	Sarhisar/Şarhöyük						
118	Tufan Şeyh Zaviyesi	Sarhisar/Şarhöyük						
119	Vahid Dede Zaviyesi	Sarhisar/Şarhöyük						
120	Uğurlu Bey Dede Zaviyesi	Bozüyük/Şeyh						
121	Ece Sultan Zaviyesi	Bozüyük/Şeyh						
122	Kumral Baba Zaviyesi	Bozüyük/Kumral Baba						
123	Doğan Baba Zaviyesi	Bozüyük/Şeyh						
124	Bay Salih Zaviyesi	Gölcük						